

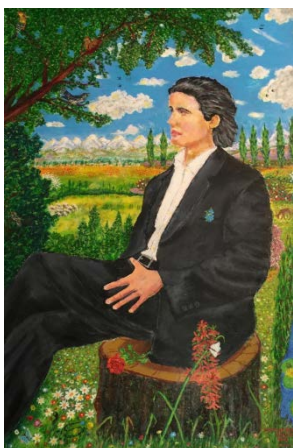
Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

GENIU SUBLIM - UN SCENARIU DE FILM DESPRE VIAȚA LUI EMINESCU

Cristian Petru BĂLAN

NOTĂ:

Acesta este singurul scenariu de film dedicat poetului Mihail Eminescu, scris în secolul trecut și aprobat de Centrul Cinematografic București, care l-a achiziționat de la autor printr-un contract oficial, semnat în anul când a fost scris (1967). În mod firesc, după cinci decenii de la această dată, despre viața și opera Luceafărului nostru, au apărut noi și importante informații care nu aveau cum să fie cunoscute atunci, ceea ce presupune că, în cazul că se va lua vreo decizie pentru realizarea vreunui film pe această temă, conținutul textului de față va suferi o serie întreagă de modificări vizibile, cu o nouă optică de prezentare, la care eventualul regizor își va pune amprenta personală prin scenariul său regizoral. Deocamdată lucrarea prezentă a fost reprodusă aici în forma ei primară, descriind viața genialului creator pe tot parcursul ei, din copilărie până la plecarea lui în eternitate. (Autorul)

În loc de prefață

Mihai Eminescu a constituit întotdeauna pentru noi românii un miraj irezistibil care ne-a atras pe toți de-a lungul a peste un secol - și nu există îndoială că așa va fi mereu până la sfârșitul omenirii. Desigur, eu nu puteam face excepție, nu mă puteam sustrage acestui miraj coplesitor, iar românii au inventat chiar și un cuvânt definitiv atribuit tuturor cercetătorilor vieții și operei Luceafărului nostru - eminescolog, iar de aici a derivat o nouă branșă a literaturii române, o adevărată știință - eminescologia.

Pentru că sunt unul dintre cei care au pictat mai multe portrete ale lui Mihai Eminescu, care i-am sculptat chipul lucrându-i două busturi și care am scris despre el trei cărți, una din cunoștințele mele mi-a reproșat, aproape cu un ton malițios, că personalitatea marelui nostru geniu nu ar fi pentru mine decât o stranie „obsesie maniacală”. Mărturisesc aici sincer că - dacă ar fi să-mi numesc adevăratele mele pasiuni sau, dacă vreți, numiți-le chiar obsesii, - atunci ele sunt cu totul altele: astronomia, muzica, filosofia, artele plastice, limbile străine, studiul naturii, al religiei creștine, călătoriile pe mapamond, iar ca profesor de istorie, desigur, istoria, și nicidecum Eminescu, pe care îl iubesc cum trebuie să-l iubească oricare din noi. În primul rând nimeni nu poate contesta că Eminescu este un mare geniu, un creator excepțional în domenii multiple. Desigur, România a excelat și prin alte personalități geniale, dar nu se poate spune că de-a lungul istoriei noastre am avut un geniu mai mare decât Eminescu. Când zicem cuvântul geniu în limba română, fiecare ne gândim aproape spontan la chipul lui Eminescu. Știind că

marele poet reprezintă pentru toți conașionalii mei simbolul absolut al românismului, că el este părintele de drept al limbii române moderne (din păcate, nu toți românii cunosc acest lucru), cel mai mare scriitor al neamului nostru, cel mai mare jurnalist român, unul din cei mai mari poeți ai lumii, ancorat pe un solid fundament filosofic, piscul cel mai înalt al genialității noastre creatoare, știind toate acestea, am considerat totdeauna de datoria mea să mă alătur sutelor de români și străini care au făcut ceva pentru perpetuarea memoriei scriitorului nostru național.

Sunt convins că am realizat foarte puțin în acest sens și în nici un caz nu mă pot alătura marilor noștri eminescologi veritabili care au adus contribuții fundamentale la cercetarea vieții și operei geniului nostru național. Ei sunt George Călinescu, Dumitru Panaitescu-Perpessicius, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu, Tudor Vianu, P. Constantinescu, Augustin Z.N. Pop, C. Noica, D. Murărașu, M. Dragomirescu, Ion Crețu, D. Caracostea, Vl. Streinu, Liviu Rusu, Ion Negoitescu, G. C. Nicolescu, Ion Dumitrescu, E. Papu, George Munteanu, Șt. Augustin Doinaș, Șt. Cazimir, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, medicul Ion Nica ș.a. Și nici măcar nu mă pot adăuga în umbra altor distinși cercetători străini care au scris despre Eminescu: Carlo Tagliavini, Ramiro Ortiz, Rosa del Conte, Umberto Cianciolo, Gino Lupi, Alain Guillermou, B.-A. Taladoire, Pierre de Boisdeffre, Fr. Lang, Lajos Galdi, Kakassy Endre, I. A. Kojevnikov, americanul E. D. Tappe, indianca Amita Bhose, o mare savantă care a învățat românește numai să-l poată traduce pe Eminescu, susținând și o teză de doctorat despre Eminescu ș. a., ca să nu mai vorbim de distinșii traducători ai poetului nostru în diferite limbi străine - în engleză: P. Grimm, E. Sylvia Pankhurst (ale cărei traduceri au fost lăudate de George Bernard Shaw care-l aprecia foarte mult pe marele nostru romantic); în germană: Konrad Richter, Wolf Aichelburg, M. W. Schroff; în spaniolă: Maria Teresa Leon și Rafael Alberti; în rusă: Anna Ahmatova, Iurii Kojevnikov, D. Samoilov, N. Verjeiskaia; în maghiară: Franyo Zoltan; în chineză: Go Mo-jo, în hindi și urdu (limbile de stat ale Indiei) Amita Bhose - și în multe alte limbi. Pentru că Eminescu a fost tradus, practic, în toate marile limbi de circulație ale lumii și numai în străinătate au fost tipărite mii de pagini închinat lui, toate enciclopediile de pe glob, din toate țările, fără excepție, incluzându-l. Ar putea oare vreun român să nu se mândrească cu așa ceva și să nu vibreze la atâtea impunătoare ecouri? Iată pentru ce fiecare din noi trebuie să devenim... obsedați de Eminescu.

Sub dictatura comunistă opera geniului nostru național a fost editată numai în proporție de aprox. 30%, din cantitatea manuscriselor lăsate de autor (42 de caiete groase, peste 15.000 de pagini, conținând poezii, poeme, nuvele, un roman, piese de teatru, articole de presă, traduceri, note filosofice, scrise numai până la vârsta de 33 de ani, deoarece, după declanșarea bolii, Eminescu a scris foarte puțin), restul paginilor acestui titan fiind interzise din motive politice, situație unică în istoria literaturii universale. Bunăoară, amintesc doar cazul a câtorva profesori de literatură arestați, bătuți și închiși de securitate numai pentru motivul că au citit elevilor sau doar pentru că au amintit în trecut poezia eminesciană antimoscovită „Doina” (unul dintre ei este însuși profesorul meu de limba română, A. Neagoie, de la „Liceul Sf. Petru și Pavel” din Ploiești, arestat și maritirizat în închisorile securității). Personal, mă enumăr printre cei ce pot depune mărturie că, în anii '50 ai lungii terori comuniste, ediții întregi ale operei lui Eminescu, zeci de mii de cărți, au fost aruncate la maculatură pentru a fi topite la fabricile de hârtie din Letea, Bușteni ori Scăieni, neexistând alt motiv decât faptul că în acele cărți era reproducă faimoasa „Doină” ori din cauza prefețelor. Ce epocă cumplită! Ce multe autodate-uri criminale! Îmi amintesc cum, alături de alți copii de școală de vârsta mea, mă strecuram în vagoanele ce cărau maculatură la fabrica de mucava de la Scăieni și, cum, mituind pe paznici ori „furând” din vagoanele de marfă pline cu comori inestimabile de cărți rarissime, mi-am procurat din acele vagoane ediții deosebit de frumoase ale operei lui Eminescu, biblii și alte tipărituri religioase ori beletristice cu care îmi încropisem o bibliotecă de invidiat pentru vremea aceea. Fabrica de mucava de la Scăieni a fost, timp de aproape o jumătate de veac, unul din cele mai mari „abatoare” de cărți extrem de prețioase cu care s-ar fi umplut până la refuz rafturile tuturor bibliotecilor din țară și, în mod semnificativ, la descărcatul vagoanelor, erau folosiți numai lucrători analfabeți. Vagoanele veneau zilnic din toată țara, ca urmare a epurării tuturor bibliotecilor de stat ori ale bibliotecilor particulare din casele confiscate de regimul comunist. Pierderile cauzate culturii românești sunt inestimabile.

În timp ce comuniștii interpretau, într-un mod stupid, semnificația operei eminesciene, pe care o cenzurau cu nerușinare, ei aplicau chinurile cele mai aprige colonelului rez. Gheorghe Eminescu, nepotul de frate al marelui poet (fiul lui Matei Eminescu), condamându-l la închisoare pentru simplul motiv că susținuse ideile ilustrului său unchi. Abia mai târziu, la mulți ani după ce își ispășise pedeapsa la Canal, unde a fost unul dintre puținii supraviețuitori, i s-a permis, cu mari dificultăți și sub rigorile cenzurii, să-și publice excepționala sa monografie, în două volume, închinată lui Napoleon I. Am fost unul dintre bunii amici ai nonagenarului Gh. Eminescu, plecat dintre noi - o personalitate de excepție, un om blând, foarte inteligent și comunicativ, având la rândul lui un mare talent scriitoricesc - de la care am aflat noutăți inedite despre unchiul său. Ne-am vizitat reciproc, și îmi amintesc că în vizita pe care mi-a făcut-o acasă la Scăieni, nu i s-a îngăduit să vină decât însoțit de ofițerul de securitate, „tovarășul” Cenușă, care avea misiunea să-l pondereze ori de câte ori unicul nepot în viață al poetului voia să părăsească subiectele pur literare trecând la cele politice. Din fericire, acel „înger păzitor” s-a purtat decent față de cel pe care-l însoțea și față de gazde, înțelegându-i valoarea și lăsându-l să vorbească liber tot ceea ce voia să spună. În timp ce mă aflam în Statele Unite, securitatea din Ploiești mi-a confiscat din casă caseta cu interviul luat d-lui Eminescu, alături de alte documente, (vocea regretatei mele mame, interviul luat de mine lui Petrache Lupu la Madglavid ș.a.), înapoiind-o ștearsă și înlocuită cu cântece comuniste „de masă”. Lipsa de respect față de cel mai mare scriitor român din toate timpurile am constatat că s-a prelungit îndelung până și asupra descendenților din familia lui (strănepoata lui Mihai Eminescu, poeta Roxana Eminescu, s-a văzut silită să emigreze în Portugalia în anii regimului ceaușist).

Nici în timpul numitei revoluții anticomuniste din preajma Crăciunului '89 opera lui Eminescu nu a avut prea mult noroc, dacă amintim numai simplul fapt că manuscrisul poemului „Luceafărul” - capodopera sa de o valoare inestimabilă - a suferit arsuri și deteriorări irecuperabile, alături de alte manuscrise, (scrisori originale ale lui Eminescu, Caragiale, Slavici etc. care s-au transformat în cenușă în incinta Bibliotecii Universitare), ca dovadă că nu au fost bine păstrate, în seifuri invulnerabile, cum s-ar fi impus. Din păcate, la fel de lipsite de noroc pot spune că au fost și omagiile aduse de mine poetului nostru - scenariul de față, pe care îl public abia aici în America, după treizeci de ani de la elaborarea lui și, alături de el, o soartă cu mult mai tristă a avut și marele portret al lui Eminescu executat de mine în culori pe fațada Casei de cultură din orașul Boldești-Scăieni, județul Prahova, unde a putut fi văzut de mii de oameni timp de 25 de ani. Acest tablou - foarte apreciat de locuitori și de câteva articole de presă - a fost în mod deliberat distrus în primăvara anului 1995, deci recent, sub pretextul renovării acelei clădiri, decizia luând-o un oarecare maestru Ion Soare, influențat de niște „sus puși”, ca o continuare a pedepsirii mele pentru faptul că am părăsit România aservită lui Ceaușescu, în 1985, ca și când confiscarea casei mele de la Scăieni nu ar fi fost o răzbunare suficientă. Casa mea din țară, o casă destul de modestă, la zidirea căreia am lucrat efectiv cu mâinile mele, trebuie să amintesc că nu mi-a fost înapoiată nici până astăzi, iar tatăl meu, un pensionar foarte în vârstă, plătește chirie pentru propria-i locuință, după ce procesul de recuperare a locuinței i-a fost amânat în batjocură de opt ori în ultimii doi ani. (Pe coperta cărții de față reproduc, după originalul aflat la Scăieni, chiar tabloul ce mi-a fost distrus alături de alte lucrări de artă - picturi și sculpturi - create de mine acolo, portret apărut în culori, la pag. 32 în revista „Magazin istoric”, anul IX, nr. 2 (95) din februarie 1975.)

Scris pe când aveam 29 de ani, scenariul „Geniu sublim”, cum spuneam, nu a fost scutit nici el de câteva avatarii dintre cele mai regretabile. După emigrarea mea și a familiei mele în Statele Unite, în casa noastră de la Scăieni au locuit două familii ce n-au avut niciodată nimic comun cu capitolul cultură, ele acceptând a fi conectate și aservite securității ceușiste. Membrii acestor familii mi-au devastat cu sălbăticie primitivă toate lucrurile găsite în casă, furându-mi numeroase cărți din biblioteca personală, tablouri, sculpturi, obiecte de artă și majoritatea manuscriselor aflate de ei, ce mi-au fost ulterior fie arse, fie vândute, fie predate securității. Printre ele s-a aflat și manuscrisul scenariului de față „vândut” pe o sticlă de țuică unor cetățeni din localitate care, după revoluție, au binevoit să mi-l restituie (numai partea a doua, căci partea întâi s-a găsit, după multe investigații, la o altă persoană. În acest sens, mulțumesc familiei d-lui Romeo Petricioiu care m-a ajutat în recuperarea părții a doua a scenariului de față.) Fără să

recurg la o simplă scuză, aici trebuie să menționez că am intrat în posesia doar a primelor variante, nefinisate, ale manuscrisului, nicidecum a variantelor definitivitate, retranscrise, care știu că erau mult prelucrate și adăugite cu noi date. Acesta este tristul adevăr, deoarece textele refăcute nu le-am mai găsit niciodată. Sustrăgătorii lor nu recunosc că le-ar fi luat, învinuindu-se unii pe alții. În concluzie, sunt nevoit să public acele variante „brute”, ca să le zic așa.

Din fericire, variantele finisate fuseseră deja contractate anterior cu Centrul cinematografic Buftea. Regretatul profesor universitar D. I. Suchianu, cel mai de seamă critic cinematografic pe care l-am avut noi, nu s-a arătat prea mulțumit de faptul că am acceptat cu ușurință semnarea contractului, atenționându-mă că în cinematografia românească de atunci exista posibilitatea reală ca ideile scenariului meu să-mi fie furate „de o mafie de fabricanți ai tuturor scenariilor românești” (și dădea niște nume), care tăiau și spânzurau pe-acolo. Cu toate aceste rezerve îndreptățite ale lui D. I. Suchianu, Studioul cinematografic Buftea mi-a onorat scenariul cu o sumă destul de frumoasă pentru vremea aceea, pe care nu puteam să o refuz, însă în contractul pe care l-am semnat erau stipulate niște condiții care îmi interziceau categoric, sub rigorile legii, să public scenariul, să-l modific ori să-l recontractez în altă parte. Important mi se părea însă faptul că scenariul fusese apreciat ca bun - nemaieexistând, la ora aceea, un alt scenariu de film „Eminescu”, deși eu consideram că, înainte de a ajunge pe platou, așa mai fi putut face din el o lucrare și mai bună, dar contractul achiziționat de ei nu-mi permitea intervenții ulterioare în text, mai ales că, după informațiile avute, se pusese în mod serios problema intrării lui în producție. Mai mult decât atât, regretatul actor Emanoil Petruț mi-a spus că ar fi fost bucuros să poată interpreta rolul lui Eminescu. Aceasta era și părerea regizorului Lucian Bratu.

Pentru motivul că, după 30 de ani, nimeni nu a mai auzit despre vreo încercare serioasă de a se realiza un film biografic „Eminescu”, priorități având atunci doar filmele cu substrat ideologic comunist ori, mai recent, cele cu subiecte despre etniile conlocuitoare, aici în America am luat decizia fermă să încalc regulile rigide impuse în artă de un regim comunist, să trec peste opreliștile contractului ce l-am semnat acum trei decenii cu cinematografia română și să-mi public această lucrare inedită care, chiar și sub forma de față, va fi oricum mai de folos românilor decât dacă ar mai zăcea uitată prin cine știe ce alte cotloane încă 30 de ani, mai cu seamă că, după plecarea subsemnatului din țară, readucerea scenariului meu în discuție devenise cu totul imposibilă.

Existând deja un asemenea scenariu închinat Luceafărului poeziei românești, existând, așadar, textul de față publicat, el va putea în continuare stimula și reactualiza afectiv - presupun - nobila idee inițială de a se concepe un film Eminescu, considerat de toți românii nu numai posibil, dar și foarte necesar. Scenariul meu, plus alte lucrări similare apărute ulterior, îndeplinesc într-o anumită măsură atari condiții, rămânând în permanență puncte potențiale abordabile de plecare în această direcție. Este, desigur, încă un motiv în plus pentru care am considerat că trebuie să nu mai țin seamă de contractul semnat la București, deși, publicându-l, nu-l mai pot prezenta sub aspectul lui cel mai îngrijit, cum cred că fusese în final, pentru motivele arătate. De aceea, vor exista poate unele inadvertențe stânjenitoare față de care nu am întreprins prea multe modificări. Țin să precizez că o variantă definitivă exista cu trei decenii în urmă în arhiva cinematografului românesc care își avea sediul în fosta „Casă a Scînteii” și altă variantă în posesia d-lui Valeriu Râpeanu, cunoscutul critic literar, dar de aici din USA nu am mai putut contacta aceste surse și după trecerea unui timp atât de îndelungat, plin de atâtea răsturnări în multe domenii, este foarte puțin probabil să mai cotrobăie cineva căutând acele manuscrise îngălbenite de vreme și prăfuite.

Înainte de a mă apuca să scriu acest scenariu, m-am documentat pe cât a fost cu putință în condițiile acelei perioade foarte dificile, am citit tot ce se putea citi atunci despre Eminescu, apoi am pornit vitejește pe urmele călcatе de poet. Acest lucru, în virtutea pasiunii de a ști, l-am continuat chiar și după terminarea lucrării. Mai exact, am fost la Ipotești, rămânând acolo un timp și pierzându-mă prin codrii Cătămăreștiului, pe unde știam că peregrinase și Mihai; am fost la Botoșani, Iași, Pașcani, Rădăuți, Suceava, Voroneț, Putna (Mănăstirea Putna), Cheile Bicazului, Roman, Chișinău, Blaj, Alba Iulia, Tg. Mureș, Sibiu, Brașov, Giurgiu, Galați, Brăila, Oradea, Arad ș.a., iar ulterior la Universitatea din Viena, unde

studiase poetul, apoi la Berlin, Postdam, Budapesta, Praga, Karlsbad (Karlovy-Vary), Marienbad (Marianske Lazne), Odessa, Tiraspol, apoi traseul prin Polonia al lui Eminescu, pe unde nevoile vieții l-au purtat etc. Tot timpul mi l-am închipuit pe erou că s-ar afla lângă mine. Am vrut să reconstitui cât mai multe din momentele reale ale complexe biografii eminesciene, intervenind cu imaginația mea numai acolo unde documentația lipsea. Totodată, m-am convins că a scrie un scenariu despre Eminescu nu este câtuși de puțin o treabă ușoară ori o aventură lipsită de riscuri.

Trecând însă peste unele sau altele din șirul întâmplărilor, a sosit, cred, vremea să dau aici în premieră, la lumina tiparului, prima din variantele scenariului „Geniu sublim”, care nu diferă în esență de varianta a doua, desigur mult mai cizelată și, foarte probabil, după câte-mi amintesc, mai încheată din punct de vedere compozițional. Cu alte cuvinte, mă văd obligat de împrejurări să las scenariul în forma cum l-am conceput în prima lui fază, în momentele mele de inspirație juvenilă și la nivelul documentației de atunci, întocmai cum îl putusem înțelege pe eroul numit de mine Geniu sublim. Și pretindeam că l-am înțeles destul de bine, în primul rând pentru motivul că mă aflam și eu exact la aceeași vârstă cu personajul pe care-l descriam. Numai că, pentru Eminescu, aceea era, evident, vârsta apogeei în lirica lui personală care devenise și apogeul poeziei românești în genere. Poate că acum, dacă aș reface radical lucrarea, aș concepe-o altfel, din cu totul alte perspective, dar în acest caz și ea ar deveni altă lucrare, iar eu doresc să păstrez textul așa cum l-am gândit și imaginat inițial, indiferent dacă admitem sau nu că el ar suferi pe alocuri de regretabile imperfecțiuni. (Singurele modificări esențiale ce mi-am permis a le face în prezenta variantă au fost: secvența întâlnirii dintre Eminescu și regina Carmen-Sylva, prezentată de data aceasta în lumina întâmplărilor reale de atunci și nu cum se cerea ea interpretată în anii 1965-1966, precum și secvențele cu opiniile lui Eminescu despre comunism ori despre apartenența Basarabiei și a Bucovinei la Patria Mamă.) Din păcate, inadvertențele sunt totdeauna greu evitabile când este vorba de un subiect atât de delicat și de complex precum cel de față. În mod logic, un asemenea scenariu trebuia să respecte, pe cât era posibil, adevărul biografic, bibliografic și istoric, ceea ce s-a și încercat, cu mai mult sau mai puțin succes. Oricum, am căutat să prezint un Eminescu veridic, uman, palpabil, plin de multe calități care i-au pus de fiecare dată în umbră omenăștile defecte.

După cum lesne se poate constata, în prima variantă, la fel ca și în cea de a doua, am folosit și câteva elemente de scenariu regizoral, dând unele mici indicații de regie și filmare, mai puțin de montaj, de intervenții de sunet și de indicații muzicale propriu-zise ori de joc de scenă, lăsând restul concepției artistice la discreția absolută a virtualului regizor.

Dacă scenariul va mai fi vreodată propus sau nu pentru a deveni film, rămâne de văzut. Oricum, el urmărește aproape an de an, viața zbuciumată a Luceafărului nostru, din frageda vârstă a copilăriei pe plaiurile de la Ipotești, până ce Zeul poeziei noastre, după suferințe cumplite, prea puțin cunoscute de noi, după un îndelung martiraj fizic și spiritual, a fost învins de nenoroc, secvențele povestirii cinematografice continuând până ce acutizările etiopatologice obnubilante l-au dus la stingerea prematură în casa de sănătate „Caritas” a doctorului Al. Șuțu, aflată pe strada Plantelor din București.

Imaginativ, cititorii acestor pagini vor avea totuși în față secvențe vii dintr-un posibil film documentar-artistice despre drama marelui nostru geniu - scenariul fiind, printre altele, o prezentare romanțată și relativ complexă a vieții lui Eminescu - spre înțelegerea căruia am mai făcut aici un modest pas care sper să nu rămână fără acceptabile ecouri.